

Ivo Mišur mag. ing. stroj.
Zavod za ispitivanje kvalitete
Gajeva 17
10000 Zagreb
ivo.misur@gmail.com

Grada
Primljeno: 03.04.2021.
Prihvaćeno: 10.10.2021.

SKOČAJ SREDINOM 20. STOLJEĆA U SJEĆANJIMA JEDNOG SKOČAJCA

Godine 2013. Udruga „Podplješivički graničari“ Zagreb, tada još pod nazivom Udruga bivše općine Zavalje, imala je u planu istraživanje nazvano „Etnološko istraživanje sela Veliki i Mali Baljevac, Vučjak, Zavalje, Međudražje, Mali i Veliki Skočaj za razdoblje od 30-ih godina 20. stoljeća do pred Domovinski rat“. Istraživanje je trebalo biti koncipirano u obliku intervjua, odnosno na način da istraživač ispitaniku postavlja ciljane pitanja, a odgovori su upisivani u posebne obrasce. Nažalost, zbog realizacije drugih aktivnosti, prikupljen je u samom početku tek jedan popunjeni obrazac i na tome je ostalo. Iako jedan prikupljeni obrazac etnološkog istraživanja nije ni blizu reprezentativnog uzorka, ipak se i iz njega doznaju mnoge pojedinosti o životu u Velikom Skočaju, iako iz subjektivne perspektive jedne osobe. Pitanja su bila podijeljena na dvije skupine. Prva skupina naziva Obitelj i svakodnevni život sastojala se od četrdeset devet pitanja. Druga skupina Zemlja i plodovi zemlje te općenito rad i trgovina imala je dvadeset šest pitanja. Intervju je 2013. godine provodio Domagoj Čurepić, a ispitanik je bio Pave Šimić.

Ključne riječi: Veliki Skočaj, život, obitelj, kućanstva, iseljavanja

Uvod

Ispitanik Pave Šimić rođen je 24. ožujka 1934. godine u Velikom Skočaju. Roditelji su mu bili Ivan Šimić Širan i Marija Šimić r. Balen, oboje rođeni u Velikom Skočaju. Oženio se 1958. na Zavalju Katom Mlinarić, koja je također iz Velikog Skočaja. Imao je dvije kćeri Mariju i Milku. Prvo zaposlenje mu je bilo u Šumariji „Risovac“ Bihać, gdje je radio na poslovima sječe drveta na Plješivici. Šezdesetih godina odlazi raditi u zagrebačku Hidroelektru kao miner na izgradnji tunela (Alžir, Njemačka, bivša Jugoslavija), a kao najpoznatiji objekt na kojem je radio ističe tunel Učku. U mirovinu je otišao 1985. godine. Do studenog 1994. živio je u Velikom Skočaju, a kad je selo okupirano od strane vojske RSK i RS, privremeno se nastanio u Bihaću. Po oslobođenju Velikog Skočaja u veljači 1995. odmah se vraća u razoreni Veliki Skočaj, te do obnove kuće živi u pecari (ljetnoj kuhinji). U principu, iako u poodmaklim godinama, sudjelovao je u obrani sela od agresora. Supruga Kata Šimić preminula je 2009., a Pave Šimić preminuo je u bolnici u Zagrebu 17. rujna 2016. Sahranjen je 21. rujna 2016. na groblju Bukovac u rodnom Velikom Skočaju.

Istraživač i ispitanik subjekt bili su u rodbinskom odnosu unuk-djed, ali ova veza nije utjecala na istraživanja, jer je intervju profesionalno proveden. Štoviše, za pretpostaviti je da je rodbinska povezanost s ispitivačem omogućila ispitaniku ležernije i iskrenije odgovore od onih koje bi dao nepoznatoj osobi. Ovome je doprinijelo i provođenje istraživanja u kući ispitanika. Vremensko ograničenje istraživanja je ispitanikovo djetinjstvo i rana mladost, dakle razdoblje od Drugog svjetskog rata do početka šezdesetih godina 20. stoljeća.

Struktura kućanstva

U Velikom Skočaju je u prvoj polovini 20. stoljeća pa i kasnije struktura obitelji i kućanstva bila višegeneracijska. U jednom kućanstvu živjela je proširena obitelj, tj. više generacija. Tako su kod ispitanika (u njegovu djetinjstvu) u jednom domaćinstvu živjeli djed, četiri sina, snahe i njihova djeca. Zajedničke zadruge postojale su do ženidbe muških potomaka koji su potom osnivali svoje. Osnovna djelatnost bila je stočarstvo. Zadruga su se dijelile po *principu pravednosti* (svakom sinu jednak dio). Autoritet u obitelji bio je otac ili djed. Zanimljivo je da ispitanik za oca u odgovoru na pitanje o autoritetu upotrebljava naziv *muž*, što svjedoči o tome da je muškarac bio autoritet ponajprije u bračnoj zajednici, a potom u cijelom domaćinstvu. Djed se prema ispitaniku, prema njegovim riječima, dobro odnosio: *Moj djed je prema meni bio dobar. Kada bih nosio mlijeko u Bihać, jednu litru mi je dao da si mogu kupiti kolač*. Glava obitelji (djed) dijelio je radne zadatke ostalim ukućanima te je vodio

računa o drugim poslovima. Pri kraju života je određivao raspodjelu imanja koje se dijelilo na jednake dijelove samo muškoj djeci. Kćeri su nasljeđivale očevu imovinu jedino u slučaju kada nije bilo muških nasljednika. Žene su se već prilikom udaje odricale svog prava na nasljedstvo u korist braće i rođaka. Prilikom selidbe nekog od muške djece ostala braća su ga isplatila ili bi prodao dio svoje zemlje nekom drugom izvan obitelji. Brigu o roditeljima u starosti obično je preuzimao najmlađi sin.

Životni ciklus – rađanje, brak i smrt

Rađalo se u kućanstvima. Neke su žene imale i do desetak porođaja, ali su mnoga djeca umirala odmah nakon ili u ranoj dojenačkoj dobi. Trudnice nisu bile pošteđene teškog rada, što je ponekad rezultiralo spontanim pobačajima. Dječje igre koje ispitanik pamti bile su *kukanje* (povlačenje stabljike bujadi) i *vilizanje* (dok se čuva ju goveda). Polovina se djece u siromašnijim obiteljima školovala, a druga nije, dok su kod imućnijih sva djeca bila obrazovana. Odgovor daje naslutiti da je siromaštvo, odnosno potreba da i dijete obavlja bilo kakav posao u domaćinstvu (npr. čuvanje stoke), onemogućavalo obrazovanje. Zanatlije (kovači) su podučavali svoje sinove, a u slučaju da ih nisu imali, drugu djecu. Postojalo je i fizičko kažnjavanje neposlušne djece, a provodili su ga *motkama* njihovi očevi.

Prilika za druženje mladih sa suprotnim spolom pojavljivala se svake nedjelje kada se plesalo (*igralo kola*) na prostoru kod crkve i škole. Upoznavalo se i na *prelima*: *Djevojke su sjedile u kućama, ponekad i susjede zajedno s domaćim djevojkama* (u kući), *a momci su dolazili na razgovor. Stariji momci su tukli mlade* (konkurencija) *ako su namjeravali s njima doći na prelo. Ako su momak i djevojka bliski, izašli bi van kuće pričati.*

U brak se stupalo između 18. i 20. godine, iako je bilo slučajeva ženidbe i do 35. godine. Prosidba se odvijala na način da su roditelji išli *pitati hoće li se cura udati za momka, kod kuće od djevojke, a momak je također išao s njima*. Izbor bračnog partnera najčešće je bio slobodan, *momak je sam birao djevojku*, iako je bilo slučajeva da su roditelji *namještali i gurali svoje kandidate, iako rijetko*. Bogati su imali veći izbor, iako je bilo slučajeva ženidbe mladića i djevojke u kojima je jedno i bogatije, a drugo iz siromašne obitelji. Nevjesta je u imućnijoj obitelji imala više posla, ali je imala i više hrane, odjeće, posteljine i slično. Svi su imali (i) crkveno vjenčanje, a slavije nakon vjenčanja imali su samo bogatiji. Miraz je bio *posteljina, šivaća mašina, a kod imućnijih imućniji kravu, nekoliko ovaca, krevet ili drugi namještaj*. U brak nisu stupali jedino *invalidi i sirotinja, ali je takvih bilo jako malo*. Nije bilo rastave ni napuštanja obitelji. Krnje obitelji postojale su jedino u slučaju smrti jednog roditelja. Ponovni

brak nakon smrti supružnika nije bio rijetkost, pogotovo među udovicama koje su se udavale ponovno *i do pet puta najčešće za djedove koji su ih mogli hraniti*. Motivacija za stupanje u novi brak bila je dakle financijska sigurnost.

Ispitanik navodi tuberkulozu i bolest srca kao najčešće uzroke smrti. Analizom matičnih knjiga umrlih mogla bi se provjeriti ova hipoteza. Umirala su i djeca, ali kako ispitanik kaže, *nije se puno žalilo za djecom*, jer je smrt u toj dobi bila česta pojava, pogotovo dojenčadi. Pokojnik je ležao u kući te je sprovod kretao od kuće prema crkvi. Lijes s pokojnikom bio bi unesen u crkvu te je župnik služio misu zadušnicu. Nakon mise lijes se iznosio iz crkve te je sprovod išao na mjesno groblje Bukovac. U daljnjoj prošlosti *se zakapalo u Zavalju. Podušje*, tj. karmine nakon pogreba su održavali svi, bez obzira na imovinsko stanje. Pripremalo se janje ili tele, jedan dio se koristio za paprikaš s tijestom, a drugi za sarmu. Pila se rakija, kasnije pivo i vino.

Rad i sajmovi

Stanovništvo Velikog Skočaja bavilo se poljoprivredom i stočarstvom. Djeca su dobivala radne zadatke od njihove desete godine. Prvi poslovi koje su obavljali bilo su čuvanje stoke i pomoć u nošenju mliječnih proizvoda u Bihać na sajam ponedjeljkom. Poslu su ih podučavali roditelji i starija braća i sestre. Sva su djeca, neovisno materijalnom stanju, *čuvala blago i radila na zemlji*. Ako vlasnik nije imao vlastitu djecu, unajmio bi drugu za čuvanje stoke, ili bi je čuvali stariji članovi kućanstva. Snahe su radile poljoprivredne poslove, bavile se odgojem djece i brigom oko stoke. Zanimljiva je konstatacija o podjeli muških i ženskih poslova: *jedini posao koji muški nisu radili je kuhanje*. Žene su radile na zemlji, *ali nisu išle u drva* niti su obavljale najteže fizičke poslove. Uzgajale su se koze, ovce i volovi. Konje su imali samo imućniji jer su zahtijevali više hrane i bilo ih je skuplje nabaviti. Već od travnja ili svibnja, odnosno kad to vremenske prilike dopuštaju, na planinskim pašnjacima na Plješivici napasale su se ovce i krave sve do jeseni i prvih snjegova.

Svaka je obitelj *radila na konoplji* koju su potapali *na dragama* (malim potocima u Skočajskoj i Meljnovačkoj dragi) u tzv. *močilima*, a od konoplje se radila odjeća i obuća. Sijalo se krumpir, kukuruz, heljda, luk, mrkva, paprika, rajčica, grah, mahune, salata i kupus. Kad bi žetva podbacila, *bilo je manje hrane pa se više radilo u šumi, na drvima, kako bi se nadoknadilo, zaradilo nešto novca za hranu*. Zimi se išlo u drva, a nedjeljom se nije radilo.

Osim poljodjelskih i stočarskih poslova radilo se u šumariji na Dugim Lukama, Željeznom Polju, Šiškama i Biljevinama i na izgradnji ceste i Unske pruge. Dnevnicu je 1930-ih iznosila oko 10 dinara. Nekad su nadnice isplaćivane u hrani. Ljudi

su radili i u tvornici ulja na Baljevcu (koja je radila do 50-ih godina) i u pogonu bihačkog *Kombiteksta*, izgrađenog 80-ih godina u Malom Skočaju. Nadničari su unajmljivani jedino ako vlasnik zemlje nije imao dovoljno radne snage. Nije bilo obrtnika osim kovača. Također, *nije bilo sluga u kući*.

Novac se trošio na odjeću i obuću te hranu. U selu je bila trgovina oskudna proizvodima. Najčešća jela bila su variva i juhe. Konzumiralo se mlijeko, sir i krumpir. Meso se jelo rijetko *sve do 60-ih, kad se stanje popravilo pa je bilo više mesa*. Vino se moglo kupiti jedino u gostionici, *ponekad su dolazili i prodavači vina, Srbi iz Benkovca*. Moguća su bila jedino ulaganja u obliku kupnje zemlje: *Zemlja se kupovala stalno. Tko je imao više zemlje, bio je bogatiji. Iza 1914. kupovala se na Bosanskoj strani (Strnika, Ružica, Vedro Polje) i drugdje oko Bihaća*. Poljoprivredni proizvodi prodavani su na sajmovima i redovito ponedjeljkom u Bihaću (veći grad u blizini). Trgovalo se sijenom, stokom, kukuruzom, krumpirom, mlijekom, sirom i vrhnjem. Stoka se pak prodavala u Bosni ili na sajmovima u Lici. Najveći stočni sajmovi bili su u Otočcu i Rakovici.

Kulturni život u selu sastojao se od okupljanja na misi svake treće nedjelje u mjesecu, *kada je zavaljski župnik držao misu u Skočaju, a drugim nedjeljama i svetcima išli su na misu u župnu crkvu u Zavalje*. Zborovi (proštenja) na Skočaju bili su za *Bijelu Gospu (Gospu Lurdsku), Malu Gospojnu (Rođenje BDM) i Srce Isusovo, na Zavolju je bio veliki zbor na koji se dolazilo odasvud za Gospojnu (Uznesenje BDM na nebo) i zaštitnika župe Frančikovo (Sveti Franjo Asiški) te na Baljevcu na Svetog Iliju, na Brdima (Lohovska Brda) za Jurjevo i svetom Anti (sveti Ante Padovanski) u Bihać*. Oko Velike Gospe mnogi su išli u Krasno pješice, a išlo se i na *zbor* u Rakovicu na blagdan Svete Jelene Križarice.

Alkoholizam je bio prisutan: *Pila se rakija i vino u gostionicama. Pile su i neke žene*, ali manje nego danas jer nije bilo alkohola u većim količinama. Higijenske potrebe obavljane su na rijekama Dobrenica i Una (pranje rublja i kupanje), a *kod kuće u kavorima ili kadi, jedino tko je imao*.

Područje cijelog prostora bivše općine Zavalje tijekom cijelog 20. stoljeća bilo je emigracijsko područje. Prema svjedočenju ispitanika, poslije Drugoga svjetskog rata *bježalo se u zapadne zemlje Europe, Australije i Amerike*. Za Kraljevine Jugoslavije radilo se u Njemačkoj i Francuskoj, ali su se iseljenici uglavnom vraćali. Dio emigranata koji su otišli netom prije Prvoga svjetskog rata u Ameriku nikada se nije vratio. Na pitanje o političkim pogledima ispitanik je odgovorio sljedeće: *Naš narod je čitavi vijek bio za Hrvatsku, a komunist odnosno partizan je bio tek jedan koji je bio i borac u Španjolskom ratu*.

Zaključak

S obzirom na zanemarivanje ovog prostora od strane etnologa, ovo je vrijedan doprinos ne samo očuvanju sjećanja na neka davna vremena već i značajan doprinos istraživanju ovog kraja. Ovim intervjuom dobivene su informacije o načinu života i glavnim elementima životnog ciklusa stanovnika Velikog Skočaja sredinom 20. stoljeća. Glava obitelji bio je muškaraca (djed ili otac) koji je vršio podjelu poslova i pred kraj života podjelu zemlje. Glavne djelatnosti bile su poljoprivreda i stočarstvo. U ovim poslovima sudjelovali su svi ukućani bez obzira na dob i spol pa čak i trudnice. Skočajci su kao nadničari radili većinom u šumariji. Poljoprivredni proizvodi prodavani su ponedjeljkom na sajmu u Bihaću. Skočajci su redovito sudjelovali na stočnim sajmovima i u široj okolici. Smrtnost djece bila je velika. Zabilježen je običaj organiziranja manje gozbe nakon sprovoda. Mladi su se s osobama suprotnog spola upoznavali i družili na prelima i plesanju kola. Odabir bračnog partnera bio je većinom slobodan. Šira okolica Skočaja bila je emigracijsko područje tijekom 20. stoljeća. Daljnje reprezentativno etnografsko istraživanje cijelog prostora bivše općine Zavalje trebalo bi proširiti na više ispitanika, no vrijeme nije saveznik u ovom naumu s obzirom na malobrojnost i poodmaklu dob stanovnika tog prostora.

Izvor

Ispitni list Etnološko istraživanje Udruge bivše općine Zavalje, provedeno 2013. godine (Ispitivač Domagoj Čurepić, a ispitanik Pave Šimić, rođ. 1934. u Velikom Skočaju).